

The background of the entire page is a high-contrast, black and white aerial photograph of a densely packed urban area, likely a slum. The rooftops of numerous small, rectangular buildings are visible, creating a complex, grid-like pattern. Overlaid on this aerial view are several large, semi-transparent, black and white portraits of human faces. These faces are positioned at various angles, some looking directly at the viewer, others looking away. The faces appear to be cutouts or layered on top of the aerial image, creating a sense of depth and a human element to the otherwise impersonal urban landscape. The overall composition suggests a theme of human impact on urban development or the human face of globalization.

Udvari Eeáta

AZ AID FOR TRADE MEGJELENÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ FEJLESZTÉSI POLITIKÁJÁBAN

Napjainkban a fejlődő országok gazdasági helyzetének és nemzetközi szerepvállalásuk lehetőségeinek, akadályainak elemzése még mindig kiemelt téma a nemzetközi szakirodalomban, azonban a hazai kutatásokban ez háttérbe szorul. Holott például az Európai Unió is kiemelt figyelmet fordít a számára stratégiaileg fontos országok felzárkóztatására. Mindemellett az elmaradott országok fejlesztése ma már nem kizárólag pénzügyi támogatások (segélyek, kedvezményes feltételű hitelek) keretében valósul meg, hanem a nemzetközi kereskedelembe való részvételük erősítése is egyre nagyobb figyelmet kap. Ennek jele egyrészt az, hogy a nemzetközi szervezetek is elismerik a kereskedelem és a fejlődés közötti kapcsolat meglétét, másrészt pedig direkt segélyezés indult meg a hatékonyabb kereskedelmi részvételhez szükséges kínálatoldali kapacitás fejlesztése érdekében. E program Aid for Trade néven 2005 végén indult útjára. A tanulmány célja kettős: az Európai Unió fejlesztési politikájának általános bemutatása mellett kiemelt hangsúlyt kap az Aid for Trade szerepe az EU fejlesztési együttműködésében. A vonatkozó EU-s dokumentumok, illetve az elérhető Aid for Trade adatok alapján alapvetően az afrikai országok a fő kedvezményezettek, viszont többnyire a magasabb jövedelmű, semmint a legkevésbé szegény országok az elsődleges célcsoport.

BEVEZETÉS

Bár a hazai kutatásokban a fejlődő országok helyzetének elemzése háttérbe szorul, a nemzetközi szakirodalomban konszenzus mutatkozik abban, hogy rendkívül fontos és megoldásra váró kérdés a fejlődő országok elmaradott gazdasági helyzetének javítása, a gazdasági (és társadalmi) fejlődés elérése. Egyrészt erkölcsileg elfogadhatatlan az, hogy a fejlődő országok népességének nagy részét érinti a – szélsőségesnek is nevezhető – szegénység (a napi 1-2 dollárnál kevesebből élők), a mindennapos éhezés, és jelentősek a társadalmi különbségek. Másrészt a nemzetközi közösséget is érintő problémáról van szó: a globalizáció, a felgyorsult liberalizáció, a nemzeti határok fokozatos eltűnése, az egyre fenyegetőbb nemzetközi terrorizmus, a járványveszély, a környezetszennyezés és a kimerülő erőforrások nem hatékony felhasználása miatt ma már – tág értelemben vett – biztonsági kérdés a fejlődő országok gazdasági korlátainak és lehetőségeinek kutatása.

Ugyan az elmúlt évtizedekben számos nemzetközi szervezet, ország, regionális bank biztosított ezen országok számára különféle forrásokat (segélyek, kedvezményes hitelek, technikai segítségnyújtás), azonban ezen intézmények programjai nem tekinthetők sikeresnek. Az ezredforduló óta – érzésem szerint – a fejlesztési kérdéseket illetően „paradigmaváltás” történt: újabban a nemzetközi kereskedelembe való részvételnek tulajdonítanak kiemelt szerepet. Kezdetben ezt a „*trade not aid*” (kereskedj, ne segélyezz), 2005 óta viszont már Aid for Trade (segély a kereskedelemért) „jelszóval” illetik. Ez utóbbi

program alapvetően a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) és az OECD égisze alatt működik, viszont vannak még kérdőjelek a működésével kapcsolatban. Az Aid for Trade kezdeményezés elsődleges célja a fejlődő országok, de különösen a legkevesbé fejlett országok integrálása a nemzetközi kereskedelembe a kínálatoldali kapacitás fejlesztése révén. Ennek alapján a cikk célja az Aid for Trade Európai Unióban való megjelenésének bemutatása és értékelése. Ennek megfelelően a tanulmány első részében az Aid for Trade kezdeményezést ismertetem, és kitérek lehetséges kereskedelmi hatásaira is. Ezek után részletezem az Európai Unióban megjelenő Aid for Trade programot: hogyan, miként és milyen célokkal fogadják el azt. Annak érdekében, hogy az Aid for Trade szerepe teljesen érthető legyen, mindezt megelőzi az EU fejlesztési politikájának rövid általános áttekintése.

AZ AID FOR TRADE KEZDEMÉNYEZÉS

A nemzetközi szervezetek álláspontja egyre inkább az, hogy a nemzetközi kereskedelemben való részvétel egy-egy ország gazdasági fejlődésében kiemelt szerepet játszik. Míg korábban a kereskedelmi preferenciák révén próbálták a fejlődő országok világgazdasági integrálását és exportjuk diverzifikálását elősegíteni (Hoekman 2006), azok eróziója (Deadorff és Stern 2009; Hoekman és Özden 2005; Jeune 2009) helyett új megoldást kell keresni, hiszen az árelőny csökkenése olyan kulcsfontosságú piacokon, mint például az Európai Unió, komoly hátrányt jelent az elmaradott országok számára. Különösen veszélyeztetettek a legkevesbé fejlett, illetve az afrikai, karibi, csendes-óceáni (ACP) országok. Mindemellett vannak olyan vélekedések is (például Özden és Reinhardt 2005), amelyek szerint a kölcsönösségen alapuló multilaterális kereskedelmi rendszerben való részvétel sokkal több haszonnal járna a fejlődő országok számára, mint a kereskedelmi preferenciákat biztosító GSP-rendszer¹.

Mindezek ismeretében napjainkban egy újabb kísérlet indult a fejlődő országok világgazdasági integrációjának megvalósítása érdekében, hiszen 2005-ben indították útjára az Aid for Trade programot. Ezzel a beavatkozással egyrészt a kereskedelem gazdasági fejlődésben betöltött szerepét erősítik, másrészt pedig a segélyezés és a kereskedelem mint fejlesztési eszközök kapcsolódnak össze egymással. Hoekman (2002) támogatja ezt a koncentráltabb és egyértelmű fókusszal rendelkező segélyezési formát, és úgy véli, hogy ezzel a multilaterális kereskedelmi rendszer a fejlődő országok számára is hasznos lehet, ezáltal pedig a globális kereskedelmi rendszer a fejlődés lehetőségét is megteremti.

1 *Generalized System of Preferences* (Általános Preferencia Rendszere): 1971 óta érvényben lévő, a fejlett országok által nyújtott egyoldalú vámkedvezmények rendszere – a szerk.

Annak érdekében, hogy az EU törekvéseit, eredményeit összességében lássuk és megértjük, megkerülhetetlen az Aid for Trade általános bemutatása.

AZ AID FOR TRADE KIALAKULÁSA, FONTOSABB JELLEMZŐI

2001-ben a Kereskedelmi Világszervezet új tárgyalási fordulót indított el a további liberalizáció érdekében: a fejlődő országok kérésének megfelelően a tárgyalások lényegi pontját képezi a fejlesztés is, ennek megfelelően az új forduló a Doha Fejlesztési Forduló nevet viseli (Jeune 2009).² Azonban az Aid for Trade (Aft, Segély a kereskedelemért) kezdeményezés nem jelenik meg a Doha Fejlesztési Agendában (*Doha Development Agenda*), gyökerei mindössze a 2005-ös skóciai G8-as csúcstalálkozóig nyúlnak vissza (Hoekman és Wilson 2010), majd az ugyanennek az évnak a végén megrendezett Hongkongi Miniszteri Konferencia záródokumentumában találkozhatunk a koncepcióval. Éltre hívásának oka elsősorban a fejlődő országok világkereskedelemben elfoglalt kedvezőtlen gazdasági helyzete, ami többek között az Uruguayi Fordulón vállalt kötelezettségek, a folyamatosan csökkenő vámok, a kereskedelmi preferenciák „elértéktelenedése” következtében alakult ki (Evenett 2008; Laird 2007; Page 2007).³ Létrejöttében továbbá szerepet játszott az is, hogy a fejlett országok a tárgyalások befejezésének érdekében hajlandóak voltak a támogatások kialakítására (Jeune 2009).

Az Aid for Trade létrejöttének megítélése nem egységes. Számos civil szervezet, illetve néhol maguk a fejlődő országok is kritizálják azt, hogy a fejlett országok rájuk akarják erőszakolni a kereskedelmi liberalizációt, amihez pedig tárgyalási erőként a fejlesztési támogatásokat használják fel (Jeune 2009). Azonban vannak olyan vélekedések is (Hoekstra és Koopmann 2010), melyek szerint az Aft mind hazai, mind nemzetközi szinten kereskedelmi reformokhoz vezet majd, illetve az Aid for Trade a fejlődő országokban megvalósítandó kereskedelmi reformok és kereskedelmi liberalizáció elősegítőjének számít.

Az ellentétes vélekedések ellenére azonban már több évtizede nyilvánvaló, hogy a fejlődő országok többsége képtelen alkalmazkodni az új nemzetközi kereskedelmi körülményekhez, így számukra valamilyen megoldást kellett találni: az Aid for Trade 2005-ös

2 Deardorff és Stern (2009) kritikusan felhívják arra a figyelmet, hogy a *fejlesztés* kifejezés félrevezető lehet, hiszen a fejlődés – az ő értelmezésük szerint – azt jelenti, hogy tovább csökkennek a nemzetközi kereskedelem előtt álló akadályok, azaz további kereskedelmi liberalizációra kerül sor.

3 Az Aid for Trade kialakulása mögött meghúzódó tényezők részletes vizsgálatát részletesen lásd Evenett (2008), Hoekman és Wilson (2010), Laird (2007), Page (2007), valamint Udvari (2009a) tanulmányában.

megjelenése után fél évvel sikerült a program céljait és az általa lefedett területeket meghatározni (Gamberoni és Newfarmer 2009; Jeune 2009; WTO 2005, 2006). A hivatalos dokumentumok alapján az Aid for Trade kezdeményezés három célja határozható meg (Jeune 2009; WTO 2006): (i) a fejlődő, de különösen a legkevésbé fejlett országok export-növekedésének elérése; továbbá (ii) ezen országok bekapcsolása a multilaterális kereskedelmi rendszerbe; hogy ezáltal (iii) ők is a liberalizáció nyerteseivé váljanak.

A célok megvalósulása érdekében hat területre lehet támogatást kapni az Aft-programon keresztül (WTO 2006). Ezek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a kereskedelem előtt álló külső korlátozások (vámok és egyéb kereskedelempolitikai eszközök) mellett a belső akadályok is elháruljanak a nemzetközi kereskedelemben való aktív részvétel elől (Gamberoni és Newfarmer 2009). A hat terület a következő:

1. *Kereskedelempolitika és szabályozás.* A kereskedelmi tárgyalásokon résztvevők képzetését, vitás ügyekben a hatékony részvételre való felkészítését foglalja magában. Továbbá intézményi és technikai támogatás biztosítja, hogy a multilaterális kereskedelmi egyezményeket, kötelezettségvállalásokat nemzeti keretek között is végre tuják hajtani.

2. *Kereskedelemfejlesztés,* ami a beruházásösztönzést, a szolgáltatások kereskedelméhez szükséges intézmények támogatását, az üzleti szolgáltatásokat és intézményeket, az e-kereskedelmet, valamint a piacelemzést és -fejlesztést fedi le.

3. *Kereskedelemmel összefüggő infrastruktúra,* melynek során lehetőség nyílik a fizikai infrastruktúra (úthálózat, kikötők, telekommunikáció, energiahálózat) fejlesztésére.

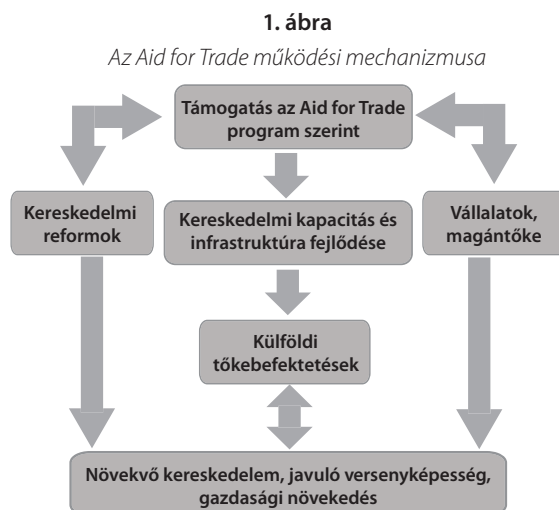
4. *Termelési kapacitás kiépítése,* ami a gazdasági szektorok megerősítésére ad lehetőséget az üzleti környezet, a banki szolgáltatások, a pénzügyi intézmények, valamint a turizmus fejlesztése által.

5. *Kereskedelemmel összefüggő alkalmazkodási támogatás.* Lényegében költségvetési támogatás, melynek célja a kereskedelem liberalizálásából eredő költségek fedezése (a csökkenő kedvezmények és a csökkenő vámok következményének ellensúlyozása), valamint a kereskedelmi reformok végrehajtása.

6. *Egyéb kereskedelemmel kapcsolatos igények,* melyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy minden nemzetközi kereskedelemhez kötődő kezdeményezésre támogatást nyújtsanak.

Ezek a beavatkozási területek a fizikai és a humán infrastruktúra fejlesztésére is hangsúlyt helyeznek, és a fejlődő országokban lévő *kínálatoldali kapacitás fejlesztése* az elsődleges cél (Hallaert és Munro 2009), ami végül a kereskedelem és az üzleti környezet fejlődéséhez vezet. Ezek a tényezők pedig – Freund és Bolaky (2008), valamint Dreger és Herzer (2011) tanulmánya alapján – a kereskedelem pozitív hatásainak megjelenése

érdekében fontos tényezők. Ezek teljesülése révén pedig nem kizárólag a nemzetközi kereskedelembe való szerepvállalásuk javul, hanem az ország a külföldi tőke számára is vonzóvá válhat, valamint gazdasági növekedést érhet el. Végeredményben pedig a szegénység is csökken (1. ábra).

Forrás: Udvari (2009b: 75)

Az Aid for Trade területei alapján az Aft pénzügyi és egyben technikai segílyt is jelent (Hoekman és Wilson 2010), azonban a rendszer pénzügyi oldala erősebbnek tűnik. Ennek következtében pedig az Aft hatékonysága kétségeket ébreszthet, hiszen a nemzetközi segélyezésnek számos problémája, veszélye van.⁴ Mindemellett pedig a pénzügyi segélyek és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat sem egyértelmű: a kereskedelmi nyitottság hatásaihoz hasonlóan empirikus úton igazolták mind a pozitív, mind pedig a negatív kapcsolatot a segélyek és a gazdasági növekedés között (Abegaz 2005; Cali és te Velde 2011; Doucouliagos és Paldam 2007; Hoekman és Wilson 2010; Kosack 2003). Mivel a segélyek hatásai nem egyértelműek, ezért az Aft-t illetően is óvatosan kell fogalmazni.

Magának az Aid for Trade-nek a létrehozása több pozitívumot, illetve negatívumot is hordoz magában (1. táblázat). Pozitívum, hogy a nemzetközi közösség felismerte, hogy a fejlődő országok nemzetközi kereskedelembe való megjelenése érdekében tenniük kell

⁴ Ilyen probléma lehet például a holland kór, a segélyfüggőség kialakulása, a segélyek volatilitása. Lásd részletesen például Világbank (1991), vagy Rajan és Subramanian (2011) tanulmányát.

nem elzárkózni akarnak a további liberalizációtól, mindössze olyan addicionális támogatást szeretnének, mellyel kereskedelmi lehetőségeiket javíthatják. Továbbá a WTO mind- ebben szerepet vállal, hiszen a szervezetnek számos fejlődő ország a tagja, illetve a WTO egyezményei (is) hozzájárultak a kedvezőtlen helyzet kialakulásához. A WTO részvételével pedig a multilaterális szintű megoldásnak is helye lesz. Továbbá az Aid for Trade célzottan a kínálatoldali kapacitások fejlesztésére törekszik, ezzel pedig azokat a tényezőket javítja, melyek hosszú távú lehetőségeket biztosítanak a fejlődő országok számára, és nem *ad hoc* jellegű beavatkozások.

1. táblázat

Az Aid for Trade pozitív és negatív oldala

Pozitívumok	Negatívumok
Nemzetközi közösség felismerése	WTO szerepe nem pontosan ismert
Fejlődő országok kérték a létrehozását	AfT nem a kereskedelmi liberalizációról szól, így nem illik a WTO tevékenységébe
Multilaterális szintű megoldás – WTO	Pénzügyi támogatás – legkevésbé fejlett országok támogatása kétséges
Kínálatoldali kapacitás fejlesztése	Forrásbővítés vagy –átcsoportosítás? Jogosultsági kör, stratégia
	Hiányzó statisztika – megfelelő értékelés?

Forrás: saját szerkesztés Udvari (2009a) alapján

Az Aid for Trade negatívumai között található, hogy nem ismert a WTO szerepe: a szervezet mekkora szerepet játszik a koordinálásban, a fejlesztésben? Továbbá az Aid for Trade nem a WTO feladatköreibbe tartozó kereskedelmi liberalizációról szól, így nem is illik bele a WTO tevékenységébe. Mindemellett megemlíthető az Aid for Trade pénzügyi jellege és a pénzügyi támogatásokhoz kötődő összes kétség. Az Aid for Trade pénzügyi támogatás, viszont nem egyértelmű, hogy forrásbővítésről, vagy szimplán a források átcsoportosításáról van-e szó. A kezdeményezés további hátránya, hogy mögötte nem húzódik meg stratégiai dimenzió, mellyel a hatékonysága növelhető lenne (Huchot-Bourdon et al. 2009). Emellett nem ismert a jogosultak köre sem: minden fejlődő ország részesülhet ilyen jellegű támogatásban, vagy csak a bizonyos szint alatti kereskedelmi tevékenységgel

rendelkező ország, azaz Kína mint fejlődő, de jelentős exportőr ország szintén részesülhet támogatásban ebből a programból? Az OECD adatbázisa, valamint a legújabb globális Aid for Trade jelentés (OECD és WTO 2011) alapján például Kína is az Aid for Trade támogatások fogadó országai között található. Mivel nem ismert a jogosultsági kör, a célként lefektetett legkevesbé fejlett országok prioritása kétségesse válik.

A program értékelését nehezíti az, hogy összesített, egységesen mért adatok, statisztikák nem érhetőek el az Aid for Trade-re vonatkozóan. A Bearce és szerzőtársai (2010) által megfogalmazottak teljesen megfelelnek azoknak a tapasztalatoknak, amelyekkel saját kutatásom során találkoztam: egyértelmű Aid for Trade adatok nem érhetőek el a leggyakrabban használt OECD-adatbázisban, csak az egyes szektorokra juttatott támogatások összegeként lehet meghatározni annak nagyságát. Viszont ennek komoly hátránya, hogy olyan segélyezési adatok is belekerülnek, amelyeket elsődlegesen nem kereskedelemfejlesztési céllal nyújtottak a donorok. Azonban jobb megoldás egyelőre nincs, így számos kutatás a szektorok szerinti összegzés alapján von le következtetést. A cikk második felében, az EU vonatkozásában én is ezt a gyakorlatot követem.

Az ismert hátrányok ellenére Hoekman és Wilson (2010) szerint az AfT-re kiemelt szükség van a jelenlegi válságos időben, hiszen a nemzetközi kereskedelem révén a szegény országok is kilábalhatnak a gazdasági krízisből. Emellett a szerzők úgy vélik, hogy az Aid for Trade a gazdasági diverzifikációt is erősítené, valamint a termelékenységet is javítaná ezekben az országokban. Mivel az AfT célzott támogatásként a kereskedelmi kapacitás fejlesztését segíti elő, így – a szerzők szerint – a segélyezés negatív hatásai (mint például a holland kór) elkerülhetővé válnak.

AZ AID FOR TRADE NEMZETKÖZI MEGÍTÉLÉSE

A nemzetközi szakirodalomban található elemzések két oldalról közelítik meg az AfT lehetséges hatásainak vizsgálatát: a kereskedelmi költségekre gyakorolt hatása mellett vizsgálják az exportvolumen változását is. Az eddigi – és a kutatás során fellelt – empirikus vizsgálatok szinte minden esetben pozitív eredménnyel zárultak (2. táblázat). Hangsúlyozandó azonban, hogy ezek a vizsgálatok többnyire a teljes Aid for Trade támogatást vették számba, donortól függetlenül. Ugyan a táblázatban szereplő tanulmányok között található egy vegyes eredménnyel záruló elemzés (Udvari 2011), ezt azonban nem tekinthetjük ellentmondásnak az előzőekben leírtakkal. Ennek oka, hogy a tanulmányban szereplő statisztikai elemzés során a szerző azt vizsgálta, hogy a legkevesbé fejlett országok számítanak-e az Aid for Trade támogatások elsődleges recipienseinek, és nem a lehetséges (gazdasági) következmények feltárására törekedett. Mindemellett felhívom arra is a figyelmet, hogy a szerzők között egyáltalán nem egyértelmű, hogy mely országokat tekintik

fejlődő országoknak, így találhatók itt olyan elemzések is, amelyek – elmondásuk szerint – 130, míg mások 160 *fejlődő* ország elemzésével foglalkoznak, holott például Udvari (2011) – világbanki és ENSZ-adatokra épülő – levezetése alapján ennél kevesebb, mégpedig 123 országot tekinthetünk fejlődőnek.

2. táblázat

Az Aid for Trade megítélése a vonatkozó elemzésekben

Tanulmány	Vizsgálat tárgya (donor)	Eredmény
Helble et al. (2009)	Export (általános)	++
Huchot-Bourdon et al. (2009)	Fejlődő országok tipizálása	n. a.
Bearce et al. (2010)	Export (USA)	++
Moreira (2010)	Export (általános)	++
Naito (2010)	Költségek (általános)	++
Vijil és Wagner (2010)	Export (általános)	++
Cali és te Velde (2011)	Kereskedelmi költségek, export (általános)	++
Pettersson és Johansson (2011)	Export (általános)	+
Udvari (2011)	Legkevésbé fejlett országok (általános)	+/-

Jelmagyarázat: ++: egyértelműen pozitív végeredmény; +: pozitív, de nem jelentős hatás; +/-: vegyes végeredmény; n. a.: nem tartalmazott empirikus vizsgálatot.

Forrás: saját szerkesztés

Az áttekintett kutatások közül Cali és te Velde (2011) adnak átfogó elemzést a program lehetséges következményeként fellépő exportvolumen-változásról: 130 fejlődő országra vonatkozóan vizsgálták a kereskedelmi költségek alakulását a 2005–2009-es periódusban, illetve az exportváltozást 100 fejlődő ország bevonásával 2002 és 2007 között. Ökonometria modellek alkalmazásával kimutatták, hogy az Aft a kereskedelmi költségek csökkenéséhez vezet, valamint *a gazdasági infrastruktúra fejlesztésére fordított összegek hozzájárulnak az export növekedéséhez*. Ezzel szemben a termelőkapacitás fejlesztése nem jelent szignifikáns hatást az export bővülését illetően. Ehhez hasonló eredményre jutott Pettersson és Johansson (2011) is, viszont az Aid for Trade-nek összességében nem tulajdonítanak olyan nagy jelentőséget. A szerzők empirikus vizsgálatának eredményei alapján a kereskedelemhez kötődő segítyezést illetően a kereskedelmi infrastruktúra fejlesztésére érkező támogatásoknak van a legnagyobb hatása, ahogyan arra a Cali és te Velde (2011)

szerzőpáros is jutott. Ezekkel ellentétben Helble és szerzőtársai (2009) már a *kereskedelempolitika* területére érkező támogatások hatásait is szignifikánsnak találták: a gravitációs modell alapján készült elemzés szerint a kereskedelempolitika területére érkező támogatások egyszázalékos növekedése (ami nagyjából 11,7 millió dollárnak felel meg) 818 millió dolláros globális kereskedelmi bővülést eredményez.

Vijil és Wagner (2010) szintén az AfT exportbővülésre gyakorolt hatását elemezték, viszont ők az infrastruktúra oldaláról közelítették meg a kérdést. Eredményeik szerint a *kereskedelmi infrastruktúra fejlesztésére nyújtott támogatás* 10 százalékos bővülése 1,22 százalékkal *növeli a fogadó ország exportját*. Mindez a partnerországok közötti vám és nem vám jellegű akadály 2,3 százalékos csökkenésével egyenlő. Így a szerzők úgy vélik, hogy az AfT egyértelműen pozitív hatással bír a fogadó ország exportjára nézve. Az eddigiektől némileg eltér Bearce és szerzőtársai (2010) munkája, hiszen ők egy konkrét donor, nevezetesen az Amerikai Egyesült Államok AfT-tevékenységét elemezték az 1999–2008 közötti időszakban, vizsgálatuk középpontjában a fogadó országok exportjának bővülése áll. Eredményeik szerint a teljes AfT egydolláros emelkedése két évvel később 65 dolláros exportbővülést eredményez a fogadó országban, viszont a hatás a rászoruló (szegényebb, szárazfölddel elzárt) országokban nagyobb lehet. Az elemzés kapcsán kiemelendő, hogy az Aid for Trade lényegében a korábbi segélyezési gyakorlat követése, mindössze „új nevet adtak” az erre a területre irányuló fejlesztési támogatásoknak.

Mindezek mellett az AfT és a kereskedelmi költségek, illetve a gazdasági növekedés alakulása közötti kapcsolat vizsgálata jelenik meg Naito (2010) elemzésében. A tanulmány eredményei szerint az AfT hatására a *szállítási költségek csökkennek*, viszont a globális gazdasági növekedés – a donorországok csökkenő potenciálja miatt – nem minden esetben bizonyított. Moreira (2010) karibi országokra vonatkozó vizsgálatai alapján ezen országok nemzetközi kereskedelmi részvétele a rossz infrastruktúra, valamint a kedvezőtlen intézményi háttér miatt alacsony szintű. A szerző eredményei szerint az AfT, ha jól célzott a felhasználása, hasznos lesz a régió országai számára a hosszú távú növekedési lehetőségeket illetően. Azonban a szerző azt is megjegyzi, hogy kiegészítő reformokra (például munkapiaci rugalmasság fejlesztése, jobb kormányzás, hatékonyabb szabályozási környezet) van szükség a kereskedelmi reformok végrehajtása előtt. Azaz itt is megjelenik az intézményi háttér fontossága.

Az Aid for Trade célkitűzései alapján a legkevésbé fejlett országok jelentik az elsődleges célcsoportot. Ennek ellenére empirikus vizsgálatok azt mutatják, hogy összességében ez nem valósul meg (Udvari 2011). 79 ország vizsgálata alapján egyes legkevésbé fejlett országok valóban kiemelkednek a kapott támogatást illetően, azonban hasonló számú olyan elmaradott ország is van, melyek teljesen másképp viselkednek, és nem igazán preferálják őket a donorok. Mindez pedig arra utal, hogy bár vannak hangzatos célkitűzések,

a segélyek pénzügyi jellege, valamint a donorok különböző (politikai-gazdasági) érdeke sokszor nagyobb szerepet játszanak az AfT-segélyek szétosztásában. Például Irak és Afganisztán is a jelentős recipiensek között található, illetve a legkevésbé fejlett országok esetében a szabadság indexe (Freedom House indikátora) és a támogatások nagysága között statisztikailag szignifikáns kapcsolat található, mely szerint a magasabb szabadsági fokkal rendelkező ország magasabb támogatáshoz jut.

Az előzőekben bemutatott kutatásokhoz képest Huchot-Bourdon és szerzőtársai (2009) teljesen más megközelítésben dolgoztak, nem a hatások elemzése volt a céljuk. A szerzők ugyan a kereskedelem, FDI és fejlődés közötti kapcsolatot vizsgálták, és elemzésükben a fejlődő országok tipizálását végezték el az Aid for Trade vonatkozásában, mellyel céljuk egyrészt az volt, hogy rámutassanak a fejlődő országok eltérő igényeire, másrészt pedig az, hogy a fogadó országok prioritásait (szektorális igényeit) meghatározzák, ezzel is segítve a donorok döntését a segélyallokáció során. A kereskedelemmel kapcsolatos igények Nyugat- és Kelet-Afrikában jelentősek, különösen az infrastruktúra fejlesztését illetően. Továbbá a szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a kereskedelmi liberalizáció önmagában nem fogja javítani az FDI földrajzi eloszlását, hiszen ahhoz sok más tényező is szükséges: politikai stabilitás, üzleti környezet, fizikai infrastruktúra, intézményrendszer, humán tőke. Mindezzel pedig a szerzők is az intézményi háttér minőségét emelik ki.

A bemutatott tanulmányok, elemzések áttekintése alapján komoly hiányosság, hogy többnyire donortól függetlenül elemzik a lehetséges hatásokat. Mindemellett egyáltalán nem esik szó arról, hogy az Európai Unió – mint a világ legnagyobb segélyezője⁵ – milyen szerepet vállal az Aid for Trade megvalósításában, és egyáltalán hogyan próbálja azt a fejlesztési politikájába integrálni. Ezek alapján a továbbiakban az Aid for Trade és az Európai Unió kapcsolatát taglaljuk.

AZ AID FOR TRADE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Bár az Európai Unió a világ legnagyobb donorszervezetének számít, már az Aid for Trade általános bemutatása során is láthattuk, hogy a (hazai és nemzetközi) kutatásokból hiányzik annak vizsgálata, hogy az Aid for Trade mennyiben illeszkedik az EU tevékenységébe, és az EU milyen szerepet vállal annak megvalósításában. Ezek alapján különösen indokolt, hogy részletesebben kitérjek minderre, és egy értékelést adjak az Aid for Trade EU-s megjelenését, illetve annak jellemzőit illetően.

5 2010-ben az EU 53,8 milliárd euró támogatást nyújtott, ami a világ teljes fejlesztési támogatásának több mint fele (EC 2011b).

AZ EU FEJLESZTÉSI POLITIKÁJÁNAK SAJÁTOSSÁGAI

Az Európai Unió ugyan a külső kapcsolatokra és a fejlesztésre is kiemelt figyelmet fordít, az európai fejlesztési politika nem tartozik – sem hazai, sem nemzetközi szinten – a (szívesen) kutatott, elemzett és értékelt közösségi politikák közé (Arts és Dickson 2004), aminek következtében a tudományos igényességgel rendelkező munkák relatíve szűk sávon mozognak. Mindezzel pedig mindennemű értékelés fontossá válik.

Bár az Európai Unió és annak jogelődjei széles kapcsolat kiépítésére töreksenek a fejlődő országokkal, a fejlesztési politika explicit módon csak az 1992-es maastrichti szerződésben jelenik meg (Kiss 2007a; Migliorisi et al. 2003) – *fejlesztési együttműködés* cím alatt.⁶ A szerződés hármas célt fogalmazott meg az EU fejlődő országokat érintő tevékenységével kapcsolatban (EC 2006a): (i) fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés, (ii) fokozatos világ gazdasági reintegráció, és (iii) a szegénység elleni küzdelem. A 2009 decemberében hatályba lépett liszaboni szerződés alapján viszont ezek közül már csak *a szegénység csökkentése és felszámolása maradt meg célként* (EC 2008b). Fontos hangsúlyozni, hogy a liszaboni szerződés mindössze kiegészítő jelleget szán a közösségi fejlesztési politikának, így az EU fejlesztési politikája a közösségi és a tagállami fejlesztési tevékenységek együtteseként értelmezhető: a segélyek háromnegyede származik a tagállamoktól, míg egynegyede közösségi szintű támogatás (Montes és Migliorisi 2004; Morgera és Durán 2004). Tulajdonképpen ennek köszönhető, hogy az Európai Unió ma a világ legnagyobb segélynyújtójának tekinthető.

Az Európai Unió átfogó látásmódját (horizontális szemléletét) mutatja, hogy fejlesztési politikájának a hatékony segélyezés érdekében meg kell felelnie a 3C (magyarul 3K) elvnek, mely elvek a maastrichti szerződésben is megjelentek (Lightfoot 2010; Szent-Iványi 2009b):

- *koherencia*, azaz annak biztosítása, hogy a tagállamok által folytatott más politikák nincsenek ellentétben a fejlesztési politika céljaival;
- *komplementaritás*, azaz az EU és a tagországok egymás tevékenységeit kiegészítik, közöttük munkamegosztás van; illetve
- *koordináció*, mely alapján az EU és a tagországok közötti konzultáció és információcsere biztosított.

Ezen elvek mellett Horváth (2005) még két fontos elvet említ meg. Egyrészt a *politikai feltétel elve* szerint a fejlesztési politika kedvezményezettjének demokratikus politikai berendezkedéssel kell rendelkeznie. Másrészt a *földrajzi súlyozás elve* alapján a

6 A tanulmány egészében a „fejlesztési politika” és a „fejlesztési együttműködés” kifejezéseket szinonimaként használjuk.

legelmaradottabb országoknak prioritást kell élvezniük a fejlesztési politika kedvezményezettjeinek megállapítása során.

A liszaboni szerződés 210. cikke fogalmazza meg a komplementaritás elvét (EC 2008b: 115): „Tevékenységeik egymást kiegészítő jellegének és eredményességének előmozdítása érdekében az Unió és a tagállamok – nemzetközi szervezetek és nemzetközi konferenciák keretében is – összehangolják a fejlesztési együttműködésre irányuló politikáikat, és konzultálnak egymással segélyprogramjaikról. Együttesen is felléphetnek. A tagállamok szükség szerint hozzájárulnak az uniós segélyprogramok végrehajtásához.” A harmonizáció felé haladást igazolja az is, hogy közösségi szinten, általánosan határoznak meg célszámokat arra vonatkozóan, hogy a tagországoknak bruttó nemzeti jövedelmük hány százalékát kell segélyezésre fordítaniuk. A 2002-es, a fejlesztés finanszírozásáról szóló monterreyi konferencia után az EU az alábbi kötelezettségvállalásokat tette a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósítása érdekében (Lightfoot 2008):

- A közösség összességében 2010-re a GNI 0,56 százalékát fordítja segélyezésre, mely 2015-re a nemzetközi szinten elvárt 0,7 százalékra nő.
- A 2002 után csatlakozott államoknak GNI-arányosan 0,17 százalék a cél 2010-re, és 0,33 százalék 2015-re.
- Azon régi tagállamok, melyek nem érik el a segélyezést illetően a GNI 0,51 százalékát, 2010-ig erre a szintre kell növelni, 2015-ig pedig 0,7 százalékra növelik.⁷

Annak ellenére, hogy időközben komoly pénzügyi és gazdasági válság alakult ki az Európai Unióban is, az EU 2009-ben megerősítette, hogy tartja magát ezekhez a célszámokhoz (EC 2009a), azonban az új tagállamokat illetően egyenként (lásd például Kiss 2007b), illetve összességében is kérdéses (irreleváns) a célszámok teljesítése (Lightfoot 2008). Mindezek ellenére azonban ezek a törekvések lehetővé teszik azt, hogy a tagállami fejlesztési politikákat is figyelembe vegyük az EU tevékenységének elemzése során.

AZ EU FEJLESZTÉSI POLITIKÁJÁNAK ESZKÖZRENDSZERE

Az Európai Unió fejlesztési politikájának eszközrendszere sokszínű, ami annak is betudható, hogy a fejlődő országokkal kialakított kapcsolatrendszer az Európai Unió mélyülésével beépült más szakpolitikákba is, köztük a kereskedelempolitikába (Kiss 2007a).

⁷ Az OECD adatai alapján a 0,7 százalékos határértéket mindössze Svédország, Luxemburg és Dánia, valamint a nem EU-tag Norvégia teljesítik jelenleg. Magyarország 0,09 százalékos aránnyal rendelkezik (OECD-CRS 2011).

Ennek következtében a lefektetett célokkal tulajdonképpen összhangban van, viszont más ország gazdaságfejlesztési tevékenységéhez viszonyítva az *EU fejlesztési politikája rendkívül egyedi képet mutat*. Egyedi, mert fejlesztési tevékenysége a legtöbb nemzetközi szervezettel, donorországgal ellentétben nem kizárólag *pénzügyi támogatásokra* (segélyek, kedvezményes hitelek, adósságelengedés) épül, hanem különböző mértékű *kereskedelmi preferenciákat* is biztosít a legtöbb fejlődő országnak (3. táblázat), ezzel pedig a közösségi kereskedelempolitikának kiemelt hatása van a közösségi fejlesztési politika alakulására. A fejlesztési támogatások nagyobb része (nagyjából háromnegyede) a tagállamoktól származik, és körülbelül 25 százalék tekinthető kizárólag közösségi hozzájárulásnak (Kiss 2007a).

3. táblázat

Az EU fejlesztési politikájának eszközrendszere

Pénzügyi eszközök	Kereskedelempolitikai eszközök
Költségvetési forrás	Autonóm kereskedelmi preferenciák (GSP, GSP+)
Kedvezményes hitelek	Szerződéses kereskedelmi preferenciák (bilaterális, multilaterális)
(Európai Beruházási Bank)	Gazdasági Partnerségi Egyezmények (EPA)
Európai Fejlesztési Alap támogatásai	Fegyverek kivételével mindent (EBA)
Gazdaságstabilizációs segélyek	Dohai Fejlesztési Forduló ⁸
(Stabex, Sysmin)	
Aid for Trade kezdeményezés	

Forrás: saját szerkesztés Dezséri (2003), Horváth (2005) és Udvari (2010) alapján

Ami pedig a kereskedelempolitikai eszközöket illeti: a kereskedelmi preferenciák már régóta jelen vannak az EU külső tevékenységében (Dezséri 2003; Faber és Orbie 2008; Horváth 2005), azonban ez az elmúlt fél évszázadban a külső környezet változásának, a nemzetközi közösség nyomásának hatására jelentős változásokon ment keresztül (Faber és Orbie 2008). Ennek ellenére ma már az EU is nyíltan elismeri, hogy a kereskedelmi preferenciákat is a fejlesztési tevékenység részének tekinti (EC 2006b; EC 2008a).

Az EU fejlesztési politikájának kedvezményezettjei között a legtöbb fejlődő ország megtalálható, viszont hagyományosan a legjelentősebb és legmélyebb kapcsolatot az afrikai, karibi, csendes-óceáni (ACP) országokkal alakították ki (Persson és Wilhelmsson 2006). Több EU-s dokumentum is, mely a fejlesztési politika orientációjának

8 Az EU-nak kiemelkedő szerepe van abban, hogy a jelenleg is zajló Doha forduló egyik központi eleme a *fejlesztés* (EC 2005).

bemutatására irányul, az ACP-országokat emeli ki, mint azon országok körét, amelyek elsődleges prioritást élveznek.

AZ AID FOR TRADE STRATÉGIA

Az Aid for Trade egyre nagyobb szerepet kap az Unióban is, és egyre több értékelés, jelentés születik a programról és annak fejlesztéspolitikai integrálási lehetőségéről. Azt, hogy az Aid for Trade mennyire előtérbe került az Európai Unióban is, jól mutatja, hogy a Bizottság a tagországok egyetértésével 2007-ben elfogadta az Unió *AfT-stratégiáját*, ami azóta sem változott. A stratégia öt pilléren alapszik (EC 2007):

1. *Mennyiségi célkitűzések.* Mind a hagyományos, mind pedig a tágabb értelemben⁹ vett Aid for Trade finanszírozási forrásokat növelni kellene úgy, hogy az arányos legyen a fejlesztési támogatások növekedésével. Emellett célul tűzték ki a hagyományos támogatások kétmilliárd euróra történő növelését 2010-re.

2. *Minőségi és szegénységmegelőzési célkitűzések,* ahol a legfontosabb, hogy a segélyek nyújtása feleljen meg a segélyek hatékony felhasználására vonatkozó párizsi deklarációnak. Az EU ezzel is próbálja fejlesztési politikájának célját (szegénységcsökkentés) megvalósítani.

3. *Európai uniós kapacitások bővítése.* Azaz meg kell találni a megfelelő eszközöket, lehetőségeket arra, hogy a rendelkezésre álló támogatások bővüljenek. Ennek egyik legfontosabb módja, hogy az elérhető kapacitásokról információt cseréljenek, valamint közös fellépés valósuljon meg ott, ahol lehet – azaz az egyes tagállamok próbálják összehangolni, harmonizálni tevékenységüket (ahogyan ez a lisszaboni szerződés idézett cikkelyében is látható volt).

4. *ACP-országok előtérbe helyezése.* Mivel az EU a legtöbb preferenciát ezeknek az országoknak nyújtja, így egyértelmű, hogy a velük kialakított kapcsolat mélyítése és hatékonyabbá tétele érdekében az Aid for Trade adta lehetőségeket is ki kell használni. Annak érdekében, hogy egy ország részesülhessen a támogatásból, a kereskedelmet a nemzeti fejlesztési programokban szerepeltetni kell. Továbbá az EU célul tűzte ki, hogy a megnövekedett fejlesztési támogatások körülbelül 50%-ának az ACP-országok igényeit kell szolgálnia.

9 Az Európai Unióban az Aid for Trade hat területét két csoportra osztják: a szűkebb AfT mindössze két területet foglal magában (kereskelempolitika és kereskedelemfejlesztés), és ez a hagyományos (klasszikus) kereskedelemmel összefüggő támogatás (*trade-related assistance*). A tágabb értelemben vett AfT (*wider Aid for Trade*) pedig mind a hat területet tartalmazza (EC 2009b).

5. *Hatékony monitoring és ellenőrzési rendszerek.* Ennek érdekében jelentéseket kell készíteni az EU-n belül, valamint jelentéseket és adatokat kell továbbítani a Kereskedelmi Világszervezet felé.¹⁰

Az Aid for Trade kapcsán emlegetett vitás pont az, hogy a meglévő eszközök átcsoportosításáról van-e szó, vagy pedig új források bevonását igényli-e a program (Udvari 2009b), azonban úgy tűnik, hogy elsősorban átcsoportosításról beszélhetünk. Az EU-ban is hasonló tendencia figyelhető meg, hiszen az *Aid for Trade finanszírozása többféle forrásból történik*. Mivel a programra jutó segélyek, támogatások az EU fejlesztési támogatásainak részét képezik (EC 2009b), így a finanszírozás is hasonló eszközökkel történik, vagyis nincs külön Aid for Trade alap. Az Európai Unióban az AFT-források egyik része a közös költségvetéstől független *Európai Fejlesztési Alapból* származik, viszont az innen eredő támogatások elsősorban az ACP-országoknak nyújtott támogatásokat tartalmazzák. Az Európai Fejlesztési Alap a 2007–13 közötti költségvetési periódusban 22,6 milliárd eurót biztosít az ACP-országok számára (EC 2009b).

Az AFT finanszírozásának másik EU-s forrása a *közös költségvetés*: a latin-amerikai és ázsiai országok számára a Fejlesztési Együttműködési Eszközön (Development Cooperation Instrument) keresztül juttatnak támogatást, melynek összege a jelenlegi költségvetési időszakban 16,8 milliárd euró (EC 2009b). A *szomszédságpolitikán* keresztül a szomszédos országoknak és Oroszországnak 11,18 milliárd eurót szánnak, az *előcsatlakozási alapokból* pedig a Balkán országainak és Törökországnak közel 11,5 milliárd euró áll rendelkezésre. Viszont ezek az összegek a teljes fejlesztési támogatást takarják, így nem lehet pontosan tudni, hogy az Aid for Trade valójában mekkora összegeket jelent. Az Aid for Trade stratégia, illetve a pénzügyi eszközök megléte már mutatják, hogy az EU elkötelezte magát a program mellett. Ezek ismeretében a fellelhető adatok alapján értékeljük az AFT alakulását, helyét az EU fejlesztési politikájában.

AZ EU AFT-TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Az Európai Unió által finanszírozott Aid for Trade projektek száma folyamatosan emelkedik: 2008-ban összesen 12 377 projektet lehetett az Aid for Trade kezdeményezéshez kötni, és több mint 130 országban jelentek meg – a legtöbb programot Indiában (328), Vietnámban (311), illetve Kínában (295) valósult meg, amelyek önmagukban több projektet jelentenek, mint egész Fekete-Afrika (206) (EC 2010). Mindez felveti a kérdést,

10 Az Európai Bizottság évente kiad egy jelentést az Aid for Trade tevékenységéről, a legutolsó ilyen jellegű dokumentuma a 2010-ben megjelent *Aid for Trade Monitoring Report* (EC 2010).

hogy mennyire lehet még ACP-specifikusságról beszélni, annak ellenére, hogy az Európai Unió Aid for Trade stratégiája is az ACP-országok elsődleges szerepét hangsúlyozza.

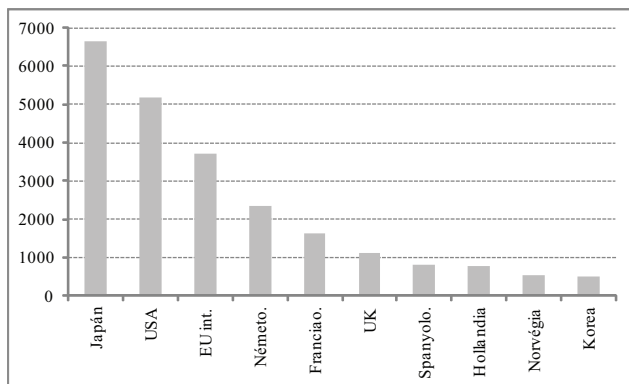
Mindemellett Jeune (2009) az Európai Unió Aid for Trade tevékenységét kritizálva hangsúlyozza, hogy az EU – annak ellenére, hogy a stratégiájában is ezt hangoztatja – nem fordít kellő figyelmet a kistermelőkre. Kiemeli továbbá azt is, hogy az EU támogatásai többnyire nem a legkevésbé fejlett országokba irányulnak, ahogyan az a stratégiában is olvasható, illetve ahogyan ez az Aid for Trade átfogó céljai között is megjelenik. Ebben a fejezetben ezen felvetéseket vizsgálom meg mélyebben, támaszkodva a rendelkezésre álló segélyezési adatokra. Mindezek alapján az EU tevékenységének értékelése több szempont alapján történik: egyrészt a tagállami és a közösségi tevékenység aránya, majd a támogatások regionális eloszlása, végül pedig a jövedelmi szint szerinti eredmények jelennek meg.

Mindenekelőtt fontos megjegyezni az alábbiakat. Ugyan az EU nem gyűjt külön Aid for Trade statisztikákat, viszont az OECD és a WTO 2011-es helyzetértékelése megfelelő kiindulási alapot jelent erre vonatkozóan, ahol az OECD segélyezési adatbázisából összegyűjtött adatok megtalálhatók. Mivel az OECD adatbázisa csak a szervezet fejlesztési bizottságának tagjairól gyűjt adatokat, így a továbbiakban kizárólag az EU-15 (*tagállami*), illetve az EU-intézmények (*közösségi*) tevékenységét veszem számba. Ugyan az EU teljes fejlesztési tevékenységét (amit akár közös tevékenységnek lehetne nevezni) a tagállami és a közösségi tevékenység együtteseként kellene értelmezni, ettől néhol eltérek. Ennek oka, hogy ezáltal a tagállami és a közösségi tevékenységben mutatkozó (egyirányú, esetleg ellentétes) trendek is kimutathatók.

A 2009. évi adatokat tekintve a 10 legnagyobb Aid for Trade donor a teljes Aft-támogatások több mint 80 százalékáért felelős (OECD és WTO 2011). A 10 legnagyobb donor között számos európai ország, illetve az EU-intézmények is megjelennek (2. ábra). A világ három legnagyobb Aid for Trade donorja között megtalálható az Európai Unió is – a legjelentősebb donorok az Egyesült Államok, illetve Japán; az EU mint közösség a harmadik helyen áll. Az EU-s tagállamok közül Németország és Franciaország emelkedik ki, miközben érdekes az Egyesült Királyság helyzete. A britek, bár széles kapcsolati rendszerrel rendelkeznek a fejlődő országokkal (elég csak a Brit Nemzetközösségre gondolni), ennek ellenére relatíve kevés támogatást nyújtanak számukra (köztük volt gyarmataiknak). Mindezek ismeretében, ha az EU összteljesítményét annak alapján vizsgáljuk, hogy az EU-s intézmények, illetve az egyes tagállamok együttesen milyen eredményt érnek el, akkor egyértelmű, hogy az EU lesz összességében a világ legnagyobb segélyezője az Aid for Trade területén is.

2. ábra

A 10 legjelentősebb Aid for Trade donor, millió USD
(2009-es változatlan áron, 2006–2009 átlaga)

Forrás: saját szerkesztés OECD és WTO (2011) adatai alapján

Az Európai Unió és a tagállamok összesen közel 14 milliárd USD Aft-támogatást nyújtottak 2009-ben, ebből a tagállamok 9,7 milliárd, míg az EU-intézmények 4,2 milliárd USD támogatást biztosítottak (OECD és WTO 2011). Az OECD és a WTO (2011) közös jelentése ugyan elemzi azt is, hogy 2008-ról 2009-re hogyan változott az Aid for Trade támogatások összege, ennek bemutatására nem térek ki. Ennek oka, hogy 2008-ban mélyült el a gazdasági válság, így nem mutatna valós képet ezen adatok összehasonlítása. Ennek megfelelően a továbbiakban – az OECD és a WTO (2011) jelentésében fellelhető adatok alapján – a 2006 és 2009 közötti időszakot veszem alapul.

2006 és 2009 között az Aid for Trade támogatások nagysága folyamatosan emelkedett, 2009-ben elérte a 40 milliárd dollárt (4. táblázat). Az Európai Unió összesen (tagállami és intézményi szinten együttvéve) a globális Aid for Trade támogatások több mint 30 százalékát adja, a 2008-as és 2009-es évek alapján úgy tűnik, hogy 35 százalék körül állandósul, azaz a teljes Aft-támogatások közel egyharmada az EU-ból származik. Azonban a táblázat adatai alapján is jól látszik, hogy a tagállami tevékenység jelentősebb, mint a közösségi szintű tevékenység: a teljes Aft-támogatások közel egynegyede származik az EU-15-ből, míg mindössze egytizede a közösségi tevékenységből. Így, bár vannak közösségi szintű törekvések a fejlesztési politikák közösségi szintű összehangolására, az adatok alapján még az tűnik ki, hogy a közös (össz-EU) fejlesztési politika is elsősorban tagállami tevékenységből áll.

4. táblázat

*A teljes Aid for Trade támogatás (millió USD, 2009-es árakon)
EU-forrásának aránya (2006–2009, százalék)*

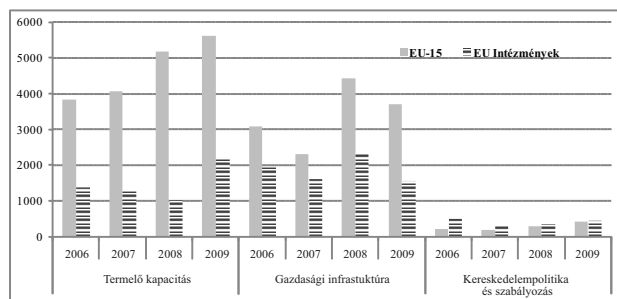
	2006	2007	2008	2009
EU-15	26,08	21,34	25,16	24,28
EU Intézmények	13,81	10,26	9,31	10,42
EU összesen	39,89	31,59	34,48	34,70
Globális Aft (millió USD)	27265,8	30731,4	39352	40116

Forrás: saját számítás OECD és WTO (2011) adatai alapján

A 3. ábra alapján az EU-15 és az EU nem ugyanazon területeket érzi hangsúlyosnak: míg az EU-15-ök elsősorban a termelőkapacitás fejlesztésére fordítják az Aid for Trade támogatások nagy részét, addig az EU mint közösség esetében elsősorban a gazdasági infrastruktúra fejlesztése dominál, bár 2009-ben fordulni látszódik a trend. A harmadik terület (kereskedelempolitika és szabályozás) mindkét donornál csekély jelentőségű a másik két területhez viszonyítva, és nincs szignifikáns különbség tagállami és közösségi összegek között.

3. ábra

*Az egyes Aid for Trade területekre érkező támogatások nagysága az EU-tól mint donortól,
2006–2009 (millió USD, 2009-es változatlan árakon)*

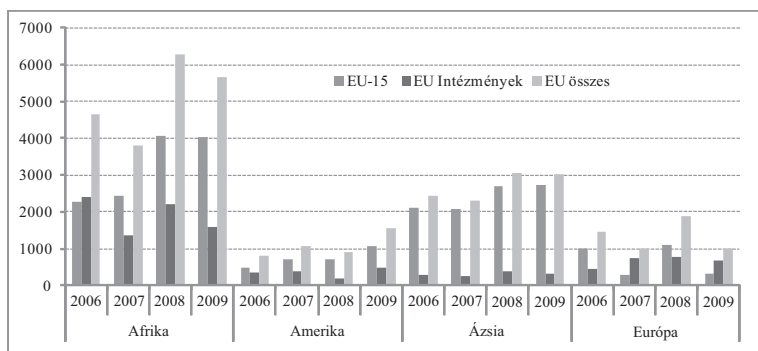
Forrás: saját szerkesztés OECD és WTO (2011) adatai alapján

Az ACP-országok kiemelt figyelmet élveznek az EU fejlesztési politikájában, hiszen ezek azok az országok, melyek a legtöbb EU-s dokumentumban központi helyet foglalnak el, és az AfT-stratégia is hangsúlyozza, hogy ezen országok irányába kell jelentős

forrásbővítést megvalósítani. Ebből kifolyólag sokkal feltételezhető, hogy az afrikai országok nagyarányú támogatásban részesülnek a többi térség fejlődő országaihoz képest. Mind a tagállami, mind a közösségi, mind pedig a teljes EU tevékenységét illetően egyértelműen az afrikai kontinens a fő kedvezményezettje az Aid for Trade támogatásoknak (4. ábra). A második helyen az ázsiai országok találhatók. Viszont jelentős különbség figyelhető meg a tagállami tevékenységek és a közösségi akciók között. A tagállamok többnyire növekvő összegeket nyújtanak mind Afrikának, mind Amerikának és Ázsiának. Ezzel szemben az EU-intézmények által nyújtott támogatások csökkenő tendenciát mutatnak – különösen látványos ez Afrikában, ahol pedig közösségi szinten is egyértelműen meg kellene jelenni az ACP-országok kiemelt szerepe miatt. Az egyetlen terület, ahol a közösségi támogatások meghaladják a tagállami tevékenységet, az a 2007. és 2009. évi európai támogatásokban érhető tetten. Mindebből feltételezhető, hogy a tagállamoknak nagyobb érdeke fűződik mind Afrika, mind Ázsia támogatásához.

4. ábra

Az EU-ból származó teljes AfT-támogatások nagysága az egyes régiók között, 2006–2009 (millió USD, 2009-es változatlan áron)

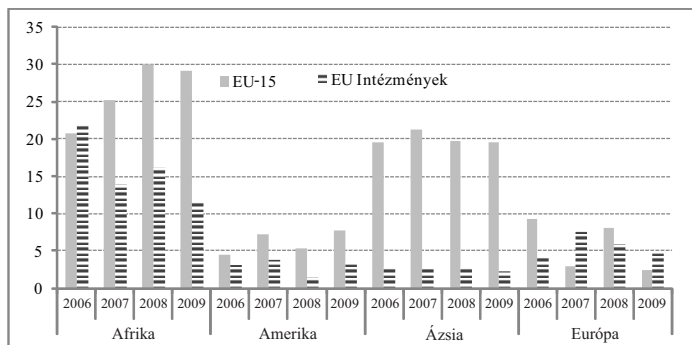
Forrás: saját számítás OECD és WTO (2011) adatai alapján

Mindez jól látszik akkor, ha a teljes EU-támogatás arányában fejezzük ki az egyes régiók kedvezményezett státuszát (5. ábra). Az Afrikába irányuló tagállami támogatások 2006 és 2008 között emelkedtek, 2009-ben egy kisebb visszaesés tapasztalható, viszont így is közel 30 százalék a kontinens részesedése a teljes támogatásokból. Az EU-intézmények támogatottsági szintje viszont a vizsgált időszakban csökkenő tendenciát mutat, és ugyanezen kontextusban közel 10 százalékos arányt képvisel (ezt megelőzően több mint 20 százalék volt). Összességében (össz-EU szinten) tehát a támogatások több mint

harmada az afrikai országok megsegítésére irányul. Ezzel pedig összhangban van az EU tevékenysége az Aid for Trade stratégiájában megfogalmazottakkal. Ennek az a veszélye – mármint a tagállami súlynak és a tagállami „vezérlésnek” –, hogy a saját érdekek eltéríthetik a támogatásokat, és akkor valószínűleg Ázsia lenne ennek haszonélvezője.

5. ábra

Az EU-ból származó teljes Aft-támogatások megoszlása az egyes régiók között, 2006–2009 (százalék)

Forrás: saját számítás OECD és WTO (2011) adatai alapján

A regionális megoszlás mellett érdemes a jövedelmi csoportokat is megvizsgálni, hiszen az Aid for Trade általános célkitűzéseiben és az EU Aft stratégiájában is megtalálható, hogy a legkevésbé fejlett országokat kell elsődlegesen támogatni. A legkevésbé fejlett országok a világ legszegényebb és legsérülékenyebb országainak számítanak, bármiféle gazdasági tevékenység végzését illetően magas kockázatokat rejtenek magukban. Az 5. táblázatban az egyes jövedelmi csoportok támogatásból való részesedése szerepel – mind EU-15, mind pedig EU-s intézményi (közösségi) szinten. Ebben az esetben nagyon jól és egyértelműen elkülöníthető egymástól a közösségi és a tagállami preferencia. Míg a tagállamok elsődleges célcsoportja a magasabb (alsó, illetve felső közepes) jövedelmi kategóriába tartozó országok, addig az EU-intézmények leginkább a legkevésbé fejlett országok támogatásával foglalkoznak. Amennyiben összesítjük az egyes részadatokat „unió-szintre”, egyértelműen az alsó közepes jövedelmű országok élvezik a legnagyobb preferenciát, hiszen a teljes EU-s Aid for Trade támogatások egyharmada ezen országok megsegítésére irányul, míg a második helyen a legkevésbé fejlett országok állnak a maguk egyötöd körüli arányával.

5. táblázat

Az egyes jövedelmi csoportokba irányuló Aid for Trade támogatások a teljes EU-s, illetve a globális AfT-támogatások százalékában, 2006–2009

		A teljes EU-s AfT %-ában		Az adott jövedelmi csoportba irányuló globális AfT %-ában	
Év		EU-15	EU-int.	EU-15	EU-int.
Legkevésbé fejlett országok	2006	9,98	11,78	15,48	18,27
	2007	13,99	7,72	14,01	7,73
	2008	12,24	11,40	16,26	15,14
	2009	13,30	9,15	15,20	10,46
Egyéb alacsony jövedelmű országok	2006	7,70	1,32	25,57	4,39
	2007	7,23	2,26	13,04	4,07
	2008	4,88	1,25	12,44	3,20
	2009	6,07	1,43	11,48	2,70
Alsó közepes jövedelmű országok	2006	22,66	5,85	21,68	5,60
	2007	22,21	5,77	21,79	5,67
	2008	28,04	7,90	22,89	6,45
	2009	24,04	4,57	28,82	5,48
Felső közepes jövedelmű országok	2006	5,67	3,82	47,75	32,15
	2007	7,50	5,86	42,14	32,90
	2008	10,27	4,51	57,02	25,06
	2009	5,13	3,55	37,70	26,08

Megjegyzés: a felsorolásból az „unallocated by income group” kategóriát kihagytam, ezért nem 100 százalék a megfelelő oszlopokban az egyes tételek összege.

Forrás: saját számítás OECD és WTO (2011) adatai alapján

Mindemellett rendkívül figyelemreméltó az a tény is, hogy a felső közepes jövedelmű országoknak nyújtott teljes (globális) Aid for Trade támogatások közel fele az EU 15 régi tagállamából kerül ki, az EU-intézményekkel együtt pedig 70–80 százalékáért felelősek. Összevetve mindezt az EU-s AfT-adatokkal, arra juthatunk, hogy a felső közepes jövedelmű országok ugyan relatíve csekély támogatásban részesülnek az EU-15-től, azonban ez mégis olyan jelentős mértékű a globális arányszámokat tekintve, hogy már-már az EU tekinthető ezen országok elsődleges támogatójának.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban az Aid for Trade Európai Unióban betöltött szerepét ismertettem és értékeltem a rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével. Az Európai Unió sajátos szervezatként működik, ami a fejlesztési együttműködés terén is megmutatkozik: a közösségi tevékenység mellett, de attól elkülönülten léteznek tagállami kötelezettségvállalások is. Ugyan egyre több közösségi szintű dokumentum születik a fejlesztési politika harmonizálását illetően, az értékelés igen nehéz. Ennek oka, hogy nem csak a tagállami tevékenységek térnek el egymástól jelentősen, hanem a tagállami és a közösségi szint idevonatkozó elképzelései és preferenciái is. A leginkább kirajzolódó különbség a jövedelmi csoportok vizsgálata esetében mutatkozott: míg a közösség a legelmaradottabb országokat támogatja, addig a tagállamok esetében a nagyobb biztonságot jelentő magasabb jövedelmű országok adják a fő célcsoportot. Összességében viszont elfogadható az a kritika, hogy *össz-EU szinten az EU saját céljaival ellentétben nem a legkevésbé fejlett országokat preferálja*.

Mindemellett azonban az Afrika-központúság bizonyítást nyert. Tagállami és közösségi szinten egyértelműen a fekete kontinens országait támogatják leginkább. Figyelembe véve azt a tényt, hogy Afrikában található a legkevésbé fejlett országok egy jelentős hányada (a 49 legkevésbé fejlett országból több mint 30), kérdés, hogy *mégis kit támogatnak Afrikában, ha a jövedelmi csoport szerint nem a legkevésbé fejlett országok jelentik az elsődleges célpontot*. Ezen ellentmondás megléte miatt nagy biztonsággal állítható, hogy *az észak-afrikai (magasabb jövedelmű) országok jelentősebb támogatásban részesülnek, mint a Szaharától délre elhelyezkedők*. Így ugyan úgy tűnik, hogy az ACP-országok kiemelkedő recipiensnek számítanak, és az EU megfelel a stratégiájában megfogalmazott céloknak, ez a valóságban nincs így. Mindemellett az ACP-országok helyzetére egyre nagyobb fenyegetést jelent Ázsia megjelenése és egyre mélyebb jelenléte az Európai Unióban. A Kínával való szoros kapcsolatot mutatja az ázsiai országban megvalósult, EU által támogatott Aft-projektek kiemelkedő száma is.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Abegaz, Berhanu (2005): Multilateral development aid for Africa. In: *Economic Systems*, Vol. 29., No. 4.: 433–454.
- Arts, Karin – Dickson, Anna K. (2004): EU development cooperation: from model to symbol? In: *EU development cooperation: from model to symbol?* Szerk.: Uők. Manchester University Press: 1–16.

- Bearce, David H. – Finkel, Steven E. – Pérez-Liñán, Anibal S. – Rodríguez-Zependa, Juan – Surzhko, Lena (2010): *Has Aid for Trade increased recipient exports? The impact of US AFT allocations 1999–2008*. Interneten: <http://ssrn.com/abstract=1663325> (Letöltve: 2011.03.12.).
- Cali, Massimiliano – te Velde, Dirk Willem (2011): Does Aid for Trade really improve trade performance? In: *World Development*, Vol. 39., No. 5.: 725–740.
- Deardorff, Alan V. – Stern, Robert M. (2009): Alternatives to the Doha Round. In: *Journal of Policy Modeling*, Vol. 31., No. 4.: 526–539.
- Dezséri Kálmán (2003): *Az EU fejlesztéspolitikája a fejlődő országok megsegítésére. Tanulmány*. MTA – Világgazdasági Kutatóintézet.
- Doucouliagos, Hristos – Paldam, Martin (2007): The Aid Effectiveness Literature: the Sad Results of 40 Years of Research. In: *Cambridge Working Papers in Economics*, No. 773.: 1–32.
- Dreger, Christian – Herzer, Dierk (2011): A further examination of the export-led growth hypothesis. In: *Discussion Paper*, No. 305. European University Viadrina Frankfurt (Oder), Department of Business Administration and Economics.
- EC (2005): *Politikák fejlesztési célú koherenciája. A haladás felgyorsítása a millenniumi fejlesztési célok elérése felé*. COM (2005) 134. Európai Bizottság.
- EC (2006a): Európai Unió – Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés egységes keretbe foglalt változata. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 321E.
- EC (2006b): The European Consensus on Development. In: *Official Journal of the European Union*, C 46/1.: 1–20.
- EC (2007): *Council Agrees EU Strategy on Aid for Trade Program*. Council of the European Union.
- EC (2008a): *Making Trade Work for Development*. European Commission.
- EC (2008b): Az Európai Unióról szóló és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. In: *Hivatalos Lap*, C 115.: 1–388.
- EC (2009a): *Council conclusions on supporting developing countries in coping with the crisis*. Council of the European Union.
- EC (2009b): *Aid for Trade – Trade Factsheet*. European Commission. Interneten: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_140837.pdf (Letöltve: 2011.08.28.).
- EC (2010): *Aid for Trade Monitoring Report 2010*. SEC(2010) 419 final. European Commission.
- EC (2011a): *Development policies*. Interneten: http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/index_en.htm (Letöltve: 2011.07.23.).

- EC (2011b): *Commissioner Piebalgs calls for EU to maintain its leadership on official development aid as new figures reveal it spent a record 53,8 billion in 2010*. Interneten: http://ec.europa.eu/europeaid/how/ensure-aid-effectiveness/documents/eu-aid-budget-2010_en.pdf (Letöltve: 2011.11.23.).
- Evenett, Simon J. (2008): Aid for Trade and the „Missing Middle” of the WTO. In: *Law and Economics Research Paper Series*, No. 25. University of St. Gallen Law School.
- Faber, Gerrit – Orbie, Jan (2008): The new trade and development agenda of the European Union. In: *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 9., No. 2.: 192–207.
- Freund, Caroline – Bolaky, Bineswaree (2008): Trade, regulations, and income. In: *Journal of Development Economics*, Vol. 87., No. 2.: 309–321.
- Gamberoni, Elisa – Newfarmer, Richard (2009): *Aid for Trade – Matching Potential Demand and Supply*. The World Bank.
- Hallaert, Jean-Jacques – Munro, Laura (2009): Binding constraints to trade expansion: Aid for Trade objectives and diagnostic tools. In: *OECD Trade Policy Working Paper*, No. 94. OECD.
- Helble, Matthias – Mann, Catherine – Wilson, John S. (2009): Aid for Trade Facilitation. In: *Policy Research Working Paper*, No. 5064. The World Bank.
- Hoekman, Bernard (2002): Strengthening the global trade architecture for development. In: *Policy Research Working Paper*, No. 2757. The World Bank.
- Hoekman, Bernard (2006): More favourable treatment of developing countries: ways forward. In: *Trade, Doha, and Development. A window into the issues*. Szerk.: Newfarmer, Richard. The World Bank: 213–221.
- Hoekman, Bernard – Özden, Çağlar (2005): Trade preferences and differential treatment of developing countries: a selective survey. In: *Policy Research Working Paper*, No. 3566. The World Bank.
- Hoekman, Bernard – Wilson, John S. (2010): Aid for Trade: Building on progress today for tomorrow’s future. In: *Policy Research Working Paper*, No. 5361. The World Bank.
- Hoekstra, Ruth – Koopmann, Georg (2010): Aid for Trade and the political economy of trade liberalization. In: *HWI Research Paper*. Hamburg Institute of International Economics: 2–22.
- Horváth Zoltán (2005): *Kézikönyv az Európai Unióról (6. átdolgozott, bővített kiadás)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Huchot-Bourdon, Marilyne – Lipchitz, Anna – Rousson, Audrey (2009): Aid for Trade in developing countries: Complex linkages for real effectiveness. In: *African Development Review*, No. 2.: 243–290.
- Jeune, Hilary (2009): *Aid for Trade. Is the EU helping small producers to trade their way out of poverty?* ICCO.

- Kiss Judit (2007a): Az Európai Unió fejlesztéspolitikai dilemmái. In: *Fejlesztés és Finanszírozás*, No. 1.: 40–49.
- Kiss Judit (2007b): *A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika a számok tükrében*. Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség.
- Kosack, Stephen (2003): Effective aid: how democracy allows development aid to improve the quality of life. In: *World Development*, No. 1.: 1–22.
- Laird, Sam (2007): Aid for Trade – Cool aid or Kool-aid? In: *G-24 Discussion Paper*, No. 48. UNCTAD.
- Lightfoot, Simon (2008): Enlargement and the challenge of EU development policy. In: *Perspectives on European Politics and Society*, No. 2.: 128–142.
- Lightfoot, Simon (2010): Europeanisation of international development policies: the case of Central and Eastern European states. In: *Europe-Asia Studies*, No. 2.: 329–350.
- Migliorisi, Stefano – Phamtam, Michèle – Rampulla, Cristina (2003): *The consequences of enlargement for development policy. Final Report*. Development Strategies – IDC.
- Montes, Carlos – Migliorisi, Stefano (2004): *EU Donor Atlas. Mapping Official Development Assistance*. IDC – Development Strategies.
- Moreira, Emmanuel P. (2010): Aid for Trade, infrastructure, and the growth effects of trade reform. Issues and implications for Caribbean countries. In: *Policy Research Working Paper*, No. 5265. The World Bank.
- Morgera, Elisa – Durán, Gracia M. (2004): Enlargement and EU development policy: An environmental perspective. In: *Review of European Community and International Environmental Law*, No. 2.: 152–163.
- Naito, Takumi (2010): Aid for Trade and Global Growth. Interneten: <http://ssrn.com/abstract=1335615> (Letöltve: 2011.06.17.).
- OECD-CRS (2011): *Aid for Trade Statistical Queries*. Interneten: http://www.oecd.org/document/21/0,3343,en_2649_34665_43230357_1_1_1_1,00.html (Letöltve: 2011.06.20.).
- OECD – WTO (2011): *Aid for Trade at a glance 2011. Showing report*. OECD – WTO.
- Özden, Çaglar – Reinhard, Eric (2005): The perversity of preferences: GSP and developing country trade policies, 1976–2000. In: *Journal of Development Economics*, No. 1.: 1–21.
- Page, Sheila (2007): The potential impact of Aid for Trade Initiative. In: *G-24 Discussion Papers*, No. 45. UNCTAD.
- Persson, Maria – Wilhelmsson, Fredrik (2006): Assessing the effects of EU trade preferences for developing countries. Lund University.
- Pettersson, Jan – Johansson, Lars (2011): Aid, Aid for Trade, and bilateral trade: An empirical study. In: *Journal of International Trade and Economic Development*. Előkészületben.

- Rajan, Raghuram – Subramanian, Arvind (2011): Aid, Dutch disease, and manufacturing growth. In: *Journal of Development Economics*, No. 1.: 106–118.
- Szent-Iványi Balázs (2009b): *A nemzetközi fejlesztési segélyezés hatékonysága*. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola.
- Udvari Beáta (2009a): World Trade Organization as a development institution? In: *Development and Finance*, No. 4.: 72–81.
- Udvari Beáta (2009b): A Kereskedelmi Világszervezet mint fejlesztési intézmény? *Fejlesztés és Finanszírozás*, No. 4.: 72–81.
- Udvari Beáta (2010): Aid for Trade. „Régi-új” fejlesztési eszköz az Európai Unióban. In: *Európai Tükör*, No. 6.: 28–42.
- Udvari Beáta (2011): Az Aid for Trade program és a legkevésbé fejlett országok: ki a fő kedvezményezett? In: *Külgazdaság*, No. 7–8.: 33–55.
- Világbank (1991): *World Development Report. The challenge of development*. The World Bank.
- Vijil, Mariana – Wagner, Laurent (2010): Does Aid for Trade enhance export performance? Investigating on the infrastructure channel. Interneten: http://www.etsg.org/ETSG2010/papers/Vijil_Wagner.pdf (Letöltve: 2011.02.01.).
- WTO (2005): *Doha Work Programme, Ministerial Declaration in Hong Kong*. WT/MIN(05)/W/3/Rev.2., december 18. World Trade Organization.
- WTO (2006): *Recommendations of the Task Force on Aid for Trade*. WT/AFT/1. World Trade Organization.